

УДК 341.328

DOI <https://doi.org/10.32841/ILA.2022.28.04>**КУПРІЙ А. А.,****здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії IV курсу спеціальності 293 – Міжнародне право кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Міжнародного гуманітарного університету**

ВПЛИВ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА ДІЮ МІЖНАРОДНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ З ПОШУКУ ТА РЯТУВАННЯ НА МОРІ

Анотація. Статтею розглянуто правовий аспект виконання міжнародного зобов'язання з пошуку та рятування людського життя на морі під час оголошення воєнного стану та вплив збройного конфлікту на стан його виконання, шляхи врегулювання та обговорення поліпшення таких умов під час сесій комітетів та підкомітетів Міжнародної морської організації.

Людське життя є найвищою цінністю серед усіх прав і свобод людини, передбачених Загальною декларацією прав людини.

Україна як член Організації Об'єднаних Націй та Міжнародної морської організації дотримується міжнародних зобов'язань відповідно до:

Конвенції з морського права 1982 р. включає положення зобов'язань держави прапора та прибережної держави – щодо надання допомоги під час лиха на морі (стаття 98).

Міжнародної конвенції з охорони людського життя на морі 1974 р. Конвенція СОЛАС 74/88) та Міжнародної конвенції про пошук і рятування на морі 1979 року (Конвенція САР 79), які визначають конкретизацію зобов'язання та забезпечення прийняття усіх необхідних заходів з організації зв'язку під час лиха та координації у своєму районі відповідальності і рятування людей, які терплять лихо на морі поблизу його берегів (Правило 7 Глави V Конвенція СОЛАС 74/88).

Статтею аналізується можливість зупинення або припинення таких міжнародних зобов'язань за зазначеними міжнародними угодами з оголошенням воєнного стану в Україні з 24 лютого 2022 року.

Пошуково-рятувальний район України охоплює 137 кв. км територіальних і міжнародних вод, які межують з пошуково-рятувальними регіонами Республіки Болгарія, Румунія, Турецької Республіки та Російської Федерації.

Але, після тимчасової окупації Кримського півострову Російською Федерацією у 2014 року, збройного конфлікту у 2022 року питань про те, як здійснювати пошуково-рятувальні операції на морі набагато більше, ніж відповідей.

Відповідно, надається аналіз шляхів щодо співробітництва центральних органів державної влади України з Міжнародною морською організацією про застереження, які пов'язані із особливостями здійснення пошуково-рятувальних робіт під час збройного конфлікту.

Викладені також висновки щодо регулювання особливостей здійснення пошуку та рятування людського життя на морі під час збройного конфлікту нормами як міжнародного морського права, так і нормами міжнародного гуманітарного права.

Ключові слова: міжнародні зобов'язання, пошук та рятування людського життя на морі, збройний конфлікт, зупинення та припинення дії міжнародних угод, право на життя, корабельна аварія, рятувальне судно, бойовий флот, поводження з пораненими та військовополоненими, міжнародне співробітництво.

Вступ. Збройний конфлікт, як будь-яке збройне зіткнення із застосуванням військової сили, здійснює визначений вплив на основу міжнародного правопорядку, а також дію міжнародних зобов'язань держав, як ворогуючих сторін, так і нейтральних.

Не є виключенням і міжнародне зобов'язання України з пошуку та рятування людського життя на морі.

Чи є підставою збройний конфлікт для зупинення на особливий період дії міжнародних угод з пошуку та рятування людського життя на морі, їх денонсації та/або припинення їх дії та які існують правові особливості виконання такого міжнародного зобов'язання під час збройного конфлікту – є предметом розгляду даної статті.

Мета даної роботи полягає у науково-практичному аналізі стану правового регулювання впливу збройного конфлікту на стан виконання міжнародного зобов'язання з пошуку та рятування на морі.

Постановка проблеми. Пошуково-рятувальний район України охоплює 137 кв. км територіальних і міжнародних вод, які межують з пошуково-рятувальними регіонами Республіки Болгарія, Румунія, Турецької Республіки та Російської Федерації.

Але, після тимчасової окупації Кримського півострову Російською Федерацією у 2014 року та збройного конфлікту у 2022 року на території України питань про те, як здійснювати пошуково-рятувальні операції на морі набагато більше, ніж відповідей.

Законом України від 24.02.2022 № 2102 затверджено Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [1].

Посольство України у Об'єднаному Королівські Великобританії та Північної Ірландії повідомило листом від 24.02.2022 р. № 6124/23-327/2-48 Міжнародну морську організацію про збройну агресію Росії проти України та порушення у зв'язку з цим міжнародних норм, що діють у Чорному та Азовському морях [2, с. 3].

Зокрема, заходи з утворенням перешкоди доступу до морського узбережжя під час збройного конфлікту обмежують здійснення морського пошуку та рятування людського життя під час лиха на морі, яке є міжнародним зобов'язанням згідно:

Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року та Угоди про імплементацію Частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року (стаття 98) [3];

Міжнародної конвенції з охорони людського життя на морі 1974/88 (правило 7 Глави V) [4];

Міжнародної конвенції про пошук і рятування на морі 1979 року [5].

Але чи припиняють або зупиняють на визначений період дію зазначені міжнародні договори в частині міжнародного зобов'язання з морського пошуку та рятування на морі за такою підставою, як збройний конфлікт.

За загальними підставами припинення договору, зупинення його дії, денонсація або вихід з нього учасника можуть мати місце тільки в результаті застосування положень самого договору або Віденської конвенції про право міжнародних договорів (частина 2 статті 42 Віденської конвенції) [6].

Так, наприклад, Верховна Рада України Законом України від 19.06.2022 № 2301 постановила про вихід з Угоди щодо співробітництва у розвитку та використанні систем стільникового рухомого зв'язку, ратифікованої Законом України від 3.03.1998 р. № 149, яке набере чинності для України згідно статті 14 цієї угоди через шість місяців з дати надіслання письмового повідомлення депозитарієві, тобто 04.01.2023 року [7].

Також, Кабінет Міністрів України постановою від 29.04.2022 № 500 постановив денонсувати Угоду між Урядом України та Урядом Російської Федерації про співробітництво в галузі рибного господарства, вчинену 24.09.1992 р. у м. Києві, яка згідно статті 13 Угоди буде діяти протягом п'яти років і буде автоматично продовжуватися на наступні п'ятирічні періоди, якщо одна із Сторін не денонсує Угоди шляхом письмового повідомлення іншої Сторони не пізніше ніж за шість місяців до закінчення відповідного періоду, тобто 24.09.2027 року [8].

Аналіз норм самих міжнародних договорів, що регулюють міжнародні правовідносини з пошуку та рятування на морі, не містять спеціальних положень щодо випадків зупинення, припинення, виходу з договору у період збройного конфлікту.

Але містять загальні положення про денонсацію, зокрема:

– у Міжнародній конвенції з охорони людського життя на морі 1974/88 – у статті XI «Денонсація» зазначено, що конвенція може бути денонсована будь-яким договірним Урядом у будь-який час через п'ять років з дати набрання сили Конвенції для такого Уряду та набирає чинності через один рік з дати отримання генеральним секретарем Організації документа о денонсації або через більший строк, який може бути визначений у такому документі.

– у Міжнародній конвенції про пошук і рятування на морі 1979 року – у статті VI «Денонсація» зазначено про можливість денонсації будь-якою стороною у будь-який час через п'ять років після дати набуття чинності Конвенцією для цієї Сторони та набуває чинності через один рік після дати одержання Генеральним секретарем документа про денонсацію або після закінчення більшого строку, який може бути вказаний у цьому документі.

Усі зазначені міжнародні угоди, що регулюють міжнародні зобов'язання з пошуку та рятування на морі, предметом регулювання визначають людське життя, його охорона, захист, рятування у разі лиха на морі.

Так, стаття 43 Віденської конвенції про право міжнародних договорів зазначає, що недійсність, припинення або денонсація договору, вихід з нього одного з учасників або зупинення його дії жодною мірою не зачіпають обов'язок держави виконувати усяке записане в договорі зобов'язання, яке має силу для неї відповідно до міжнародного права, незалежно від договору.

Так, Заключним Актом наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року зазначені декларації принципів, якими держави-учасники керуватимуться у взаємних відносинах, серед яких визначений принцип поваги прав людини та основних свобод (Розділ 1, а), VII) [9].

Такий принцип означає, що у сфері прав людини держави-учасники діятимуть у відповідності до цілей та принципів Статуту ООН та Загальної декларації прав людини.

При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві (частина 2 статті 29 Загальної декларації прав людини) [10].

Також статтею 64 Конституції України зазначено, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень, але не можуть бути обмеженими визначені цією статтею права і свободи, передбачені визначеними статтями, у тому числі і статтею 27 «Кожна людина має невід'ємне право на життя» [10].

Більш того у Конвенції про поліпшення долі поранених, хворих та осіб зі складу збройних сил на морі, які потерпіли корабельну аварію 1949 року, яка застосовується в усіх випадках оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи більше Високими Договірними Сторонами, навіть якщо одна з них не визнає стану війни, у статті 3 передбачено, що кожна зі сторін збройного конфлікту під час корабельної аварії зобов'язана застосовувати такі положення:

1) за будь-яких обставин гуманно ставитися до осіб, які не беруть безпосередньої участі в бойових діях, у тому числі до тих осіб зі складу збройних сил, що склали зброю, а також тих, хто припинив участь у бойових діях у зв'язку з хворобою, пораненням, затриманням чи з будь-якої іншої причини, без будь-якої дискримінації;

2) підбирати поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії [12].

Аналіз зазначених норм свідчить, що наявність збройного конфлікту не припиняє і не зупиняє дію багатосторонніх договорів України з пошуку та рятування людського життя на морі.

Але, не припиняючи та не зупиняючи міжнародне зобов'язання з

пошуку та рятування на морі, збройний конфлікт привносить особливі умови для дії та виконання таких міжнародних угод.

Міжнародною організацією цивільної авіації (ІКАО) та Міжнародною морською організацією (ІМО) було розроблено Керівництво з міжнародного авіаційного та морського пошуку і рятування (ІАМСАР) (далі – Керівництво), яке містить наступне відображення питань пошуку та рятування згідно Женевських конвенцій 1949 року та додаткових протоколів до неї:

– під час збройних конфліктів служби пошуку та рятування зазвичай продовжують діяти у відповідності до другої Женевської конвенції 1949 року (Женевська конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, що зазнали корабельну аварію, зі складу військових сил на морі, що набрала чинності 12.08.1949 р.) та Додатковим протоколом I до Женевських конвенцій (п. 1.8.1);

– службам пошуку та рятування, що визнані їх Урядом, надається захист для виконання гуманітарних завдань, наскільки це дозволяє оперативна обстановка. Такий захист поширюється на прибережні рятувальні судна, їх екіпажі та стаціонарні берегові установки, які перебувають у прибережних районах та використовуються для координації пошуково-рятувальних операцій (пп. а п. 1.81.1);

– персонал пошуково-рятувальної служби повинен бути інформований про статус свого Уряду згідно другої Женевської конвенції та Додаткового протоколу I (пп. а п. 1.8.1);

– у главі XIV Міжнародного зводу сигналів надані засоби пізнання, які повинні використовуватися для забезпечення дієвого захисту рятувального судна (пп. b п. 1.8.1);

– у періоди збройних конфліктів зазначені берегові установи повинні мати чітко визначеною емблему (червоний хрест або червоний полумісяць) згідно з правилами, що встановлені їх компетентними органами (пп. с п. 1.8.1);

– сторонам конфлікту рекомендується сповіщати інших сторін назву, опис та місцезнаходження (або зону дії) належних їм пошукових суден і берегових установок в районі їх дислокації (пп. d п. 1.8.1) [13, с. 26].

З урахуванням зазначеного, можна дійти висновку про презумпцію дійсності, чинності та виконуваності міжнародного зобов'язання з пошуку та рятування на морі під час збройного конфлікту.

Особливості ж його виконання обумовлені нормами Конвенції про поліпшення долі поранених, хворих та осіб зі складу збройних сил на морі, які потерпіли корабельну аварію 1949 року та тими заходами, які формує міжнародна спільнота на сьогодні на спеціалізованих сесіях міжнародних організацій, членом яких є Україна.

Так, на 9-й сесії Підкомітету з навігації, комунікації та пошуку і рятування на морі Міжнародної морської організації, яка відбулась з 21 по 30 червня 2022 року, Україна виступила із заявою внести пропозицію

щодо розгляду на 106-й сесії Комітету з безпеки на морі Міжнародної морської організації ухвалення резолюції щодо функціонування пошуково-рятувальних служб під час збройного конфлікту, яка має містити принципові положення про неприпустимість:

- захоплення підрозділів пошуку, рятувально-координаційних центрів (РКЦ) та рятувальних підцентрів (РПЦ);
- затримання членів екіпажів пошуково-рятувальних суден та персоналу РКЦ/РПЦ;
- перешкоджання виконанню пошуково-рятувальними засобами своїх функцій, як це передбачено відповідними конвенціями та Глобальним планом пошуково-рятувальних робіт (Global SAR Plan);
- перешкоджання ефективній координації пошуково-рятувальних операцій;
- інші елементи з більш широкого кола аспектів захисту людського життя на морі, які Комітет з безпеки на морі Міжнародної морської організації вважає за необхідне відобразити в проекті [14, с. 245].

30 листопада 2022 року Комітетом з безпеки на морі Міжнародної морської організації погоджена пропозиція Підкомітету з навігації, комунікації та пошуку і рятування на морі Міжнародної морської організації та ухвалена Резолюція MSC.519 (106) з врегулювання питань пошуку та рятування у зв'язку із збройним конфліктом між Російською Федерацією та Україною. [15, с. 8–11, 53].

У разі збройного конфлікту цивільне судно, зокрема, рятувальне, можна включити на період воєнного стану у бойовий флот, визначивши умови, за яких така операція реалізується, для чого такі судна повинні мати ознаки військових суден їх національності, а командир - у переліку офіцерів військового флоту із підпорядкуванням військовій дисципліні та дотриманням законів та звичаїв війни.

Термін «корабельна аварія» означає будь-яку аварію корабля, що виникла з будь-якої причини, у тому числі вимушені посадки літаків чи висадками з літаків на море.

Статтею 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» визначається, що в умовах воєнного стану особа, уповноважена на виконання функцій держави, не несе відповідальність, у тому числі кримінальну, за рішення, дії чи бездіяльність, негативні наслідки яких неможливо було передбачити або які охоплюються виправданим ризиком, за умови, що такі дії (бездіяльність) були необхідні для відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту [16].

Відповідно, при визначенні ступеню вини за ненадання допомоги суду та особам, що зазнали лиха, відповідальність за які передбачена статтею 284 Кримінального кодексу України, враховується рівень виправданого ризику.

Так, наприклад, Міжнародна морська організація надала циркулярний лист державам-членам щодо наявності погрози захищеності на морі

внаслідок дрейфуючих морських мін у регіоні Чорного моря. В такому випадку рішення щодо виходу в море для пошуку та рятування людського життя повинно прийматися зважено та з урахуванням усіх можливостей та ризиків.

Відповідно, у період збройного конфлікту міжнародне зобов'язання України з пошуку та рятування на морі залишається чинним і та його виконання під час оголошення воєнного стану підпорядковується нормам у першу чергу міжнародного гуманітарного права та особливостям національного законодавства України.

Література:

1. Про затвердження Указу Президента «Про введення воєнного стану в Україні: Закон України від 24 лютого 2022 № 2102-IX/ *Верховна Рада України* // База даних «Законодавство України», URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення 19.01.2023).
2. ІМО, Circular Letter No.4517 24 February 2022, <https://docs.imo.org/> (дата звернення 19.01.2023).
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року та Угода про імплементацію Частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року/ *Верховна Рада України*, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-14#Text> (дата звернення 19.01.2023).
4. International Convention for the Safety of Life at sea, SOLAS (Consolidated Edition 2020), ІМО, 1984 р.
5. Міжнародна конвенція про пошук та рятування на морі 1989 року / *Верховна Рада України*, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_138#Text (дата звернення 20.01.2023).
6. Віденська конвенція про право міжнародних договорів/ База даних «Ліга 360», URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU69K01?an=2> (дата звернення 19.01.2023).
7. Про вихід з Угоди щодо співробітництва у розвитку та використанні систем стільникового рухомого зв'язку, ратифікованої Законом України від 3.03.1998 р. № 149: Закон України від 19 червня 2022 № 2301/ *Верховна Рада України*, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2301-20#Text> (дата звернення 20.01.2023).
8. Про денонсацію Угоди між Урядом України та Урядом Російської Федерації про співробітництво в галузі рибного господарства, вчинену 24.09.1992 р. м. Києві: Постанова від 29 квітня 2022 № 500/ Кабінет Міністрів України, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/500-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.01.2023).
9. Final Act, Conference on security and co-operation in Europe, Helsinki 1975, UPR: <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf> (дата звернення 20.01.2023).
10. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголош. резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. // База даних «Законодавство України», URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 19.01.2023).

11. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
12. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб зі складу збройних сил на морі, які потерпіли корабельну аварію 1949 року / База даних «Законодавство України, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text (дата звернення 20.01.2023).
13. IAMSAR Manual Volume I (International Aeronautical and Maritime Search and Rescue Manual): Organization and Management, 2022 Edition/ IMO, 2022.
14. IMO, Report to the Maritime safety committee, Sub-Committee on navigation, communications and search and rescue, 9 session, Agenda item 24/NCSR 9/24/Add.1 1 Annex 30, page 1, 1 August 2022 Original: ENGLISH, <https://docs.imo.org/> (дата звернення 19.01.2023).
15. IMO, Report of the Maritime Safety Committee on its 106th session? MSC 106/19, 30 November 2022 Original: ENGLISH, URL: <https://docs.imo.org/> (дата звернення 19.01.2023).
16. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року / *Верховна Рада України* // База даних «Законодавство України, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 20.01.2023).

Kuprii A. The impact of armed conflict on the international obligation to search and rescue at sea

Summary. The article analyzes the legal aspect of the fulfillment of the international obligation to search and rescue human life at sea during the declaration of martial law and the impact of the armed conflict on the state of its implementation, ways of settlement and discussion of improving such conditions during the sessions of the committees and subcommittees of the International Maritime Organization.

Human life is the highest value among all human rights and freedoms under the Universal Declaration of Human Rights.

Ukraine as a member of United Nations Organization and International Maritime Organization, complies the international commitments in accordance with:

the United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982 (UNCLOS-82) – on providing assistance during a disaster at sea (article 98);

the International Convention for the Safety of Life at Sea, 1974 (SOLAS-74) and the International Convention on Maritime Search and Rescue, 1979 (SAR-79), which determine the concretization of the obligation and ensure the adoption of all necessary measures for the organization of communication during a disaster and coordination in their area of responsibility and rescue of people who suffer a disaster at sea near its shores (Rule 7 Chapter V of the SOLAS Convention 74/88).

The article analyzes the possibility of stopping or terminating such international obligations under the specified international agreements with the declaration of martial law in Ukraine from February 24, 2022.

Search and Rescue Region of Ukraine covers 137 km² of territorial and international waters, which border with search and rescue regions of Republic of Bulgaria, Romania, Republic of Turkey and Russian Federation.

But after the temporary occupation Crimea Peninsula by the Russian Federation in 2014 and armed conflict in 2022, the questions about how to realize the search and rescue operations at sea in this area are much more than answers.

Accordingly, an analyzes of the ways of cooperation of the central state authorities of Ukraine with the International Maritime Organization on reservations related to the specifics of search and rescue operations during an armed conflict is provided.

Conclusions regarding the regulation of the peculiarities of the search and rescue of human life at sea during an armed conflict by the norms of both international maritime law and norms of international humanitarian law are also presented.

Key words: international obligations, search and rescue of human life at sea, armed conflict, suspension and termination of international agreements, right to life, shipwreck, rescue vessel, combat fleet, treatment of wounded and prisoners of war, international cooperation.